

Column

Beroep, beroepspraktijk en beroepsonderwijs

De toekomst laat zich vaak pas achteraf voorstellen. Of het einde van het beroep in zicht is, is daarom niet duidelijk te zeggen. Maar er verandert wel het nodige in de omgeving van het onderwijs, wat zijn consequenties heeft op het onderwijs. Ik richt me hier op de functie van het beroepsonderwijs voor de arbeidsmarkt, die inhoudt dat het beroepsonderwijs de leerlingen en studenten adequaat moet toerusten om een goede start te kunnen maken op de arbeidsmarkt en tevens in staat moet stellen om komende veranderingen in de beroepspraktijk aan te kunnen, al dan niet met een aanvullend leertraject. Daarom kijk ik vooral naar de veranderingen in de economie en sla ik andere ontwikkelingen in de samenleving (toenemende individualisering, vergrijzing en multiculturaliteit) gemakshalve maar even over. Deze ontwikkelingen hebben overigens ook hun nadrukkelijke impact op het onderwijs.

De economie verandert van karakter. Kennis en kennisontwikkeling zijn voor Nederland van steeds groter belang. Concurrenieren op kostprijs alleen houdt ons land, en ook Europa trouwens, niet vol. Kwaliteit en toegevoegde waarde zullen steeds meer doorslaggevend zijn. Dat betekent niet dat ambachtelijke kennis en vaardigheden verminderen in belang en waarde. Integendeel, deze blijven van groot belang en ook hier zal kennis een steeds grotere rol spelen. Ook waarneembaar is het proces van desegmentering. Scherpe scheidslijnen tussen beroepen en/of bedrijfstakken verminderen, overlap treedt op. De rol van technologie is hierbij sterk bepalend. In het verlengde daarvan treedt op: een verdienstelijking van de industrie (meer en meer uitgaan van de klant,

gegeven gestandaardiseerde processen) en ver-industrialisering van de dienstensector (meer en meer standaardiseren van processen, gegeven bepaalde klantengroepen). De driedeling onderwijs - arbeid - pensioen gaat niet meer op, als uitgegaan wordt van de noodzaak tot voortdurende aanpassing op de veranderende omstandigheden. Leren, in de zin van het verwerven van noodzakelijke kwalificaties of competenties, blijft belangrijk. De doorloop-snelheid van het geleerde neemt toe, zodat er vaker bijgeleerd moet worden.

Om deze ontwikkelingen het hoofd te bieden is binnen het bedrijfsleven inzetbaarheid of employability een richtinggevend begrip. Employability is de kans op het verkrijgen en behouden van betaald werk, bij deze of een andere werkgever, nu en in de toekomst. Baanzekerheid vermindert, er komt meer nadruk op het verkrijgen van werkzekerheid. De mate waarin accenten worden gelegd, is mede afhankelijk van de conjunctuur waarin ons land verkeert. Met employability is ook het concept van *Leven lang leren* in beeld. Leren kan op vele manieren: onderwijs, scholing, werkervaring, zelfstudie en talent.

De betekenis voor het onderwijs van dit alles, vraagt een meervoudige insteek. Allereerst is het van belang dat het beroepsonderwijs die maatschappelijke waardering krijgt die het verdient. Zo'n 65 procent van alle leerlingen volgt een vorm van beroepsonderwijs, terwijl in de beeldvorming het algemeen vormend onderwijs bovengeschied is aan het beroepsonderwijs. Dat moet veranderen en vraagt dat het beroepsonderwijs de komende jaren extra finan-

* Drs. J.W. Koole is secretaris onderwijs van VNO-NCW.

ciële impulsen moet krijgen om een aantrekkelijke leerroute te zijn. Ook inhoudelijk moet er het nodige veranderen. Het Nederlandse onderwijs is sterk cognitief ingesteld. Het verwerken van cognitieve kennis is bepalend voor de huidige structuur van het onderwijs. Voor het algemeen vormend onderwijs is dat min of meer vanzelfsprekend. Maar ook binnen het beroepsonderwijs is de impact merkbaar. Vaak worden deelnemers geconfronteerd met een naar vakken onderscheiden basis, die pas in een later stadium van de opleiding een praktische vertaling krijgt, terwijl het toch gaat om juist de beroepspraktijkgerichte vormen van onderwijs. Dat moet veranderen, het onderwijs moet beter kijken naar hetgeen zich in de beroepspraktijk voordoet en daarop aansluiten en zo mogelijk anticiperen. De vrager naar onderwijs moet meer centraal komen te staan.

Het belang van een leven lang leren vraagt dat het initieel onderwijs een goede basis legt voor de latere loopbanen waarin het leren – op welke manier dan ook – van groot belang blijft. Een afgeronde opleiding die met plezier is doorlopen, geeft de grootste kans op succesvolle latere leertrajecten. Het leren leren is daarmee een essentiële competentie, die in het initiële traject verworven dient te worden.

Het onderwijs is nog Tayloristisch ingericht. Opleidingen bestaan uit een verzameling vakken, die door en in de deelnemer aan elkaar geknoopt moeten worden. Ook binnen het bedrijfsleven was lange tijd sprake van een strikte scheiding van verantwoordelijkheden en bevoegdheden bij het uitvoeren van activiteiten (bij storing de onderhoudsmonteur roepen, maar vooral niets zelf doen). De beroepspraktijk kent zo'n rigide scheiding vaak niet meer. De ontwikkeling in het beroepsonderwijs, om bij de inrichting van het onderwijs meer uit te gaan van de beroepspraktijk en de competenties die daar nodig zijn, moet met kracht worden voortgezet: project of probleemgestuurd onderwijs aan de hand van reële casussen. Er

moet met andere woorden, meer ruimte en waardering in het onderwijs komen voor andere leerwijzen dan alleen de primair op cognitie gerichte. Zulke ontwikkelingen nopen tot een grondige aanpassing van het huidige beroepsonderwijs, in het bijzonder de didactiek van het beroepsonderwijs, de werkwijze van de docent, de leeromgeving en het onderwijskundig management.

Als de beroepspraktijk uitgangspunt is, dan moet de relatie tussen beroepsonderwijs en bedrijfsleven geïntensiveerd worden. Vooral in het initieel beroepsonderwijs. Daar zijn beiden partners. Immers de beroepspraktijkvorming vindt in het bedrijf plaats. In het wederkerend leren is veel meer sprake van een klant-leverancierrelatie. In beide gevallen moet de responsiviteit van het beroepsonderwijs omhoog en dat vraagt in eerste instantie een grotere autonomie van de onderwijsinstellingen om marktgericht te kunnen handelen. Het vraagt ook een nauwe betrokkenheid van het bedrijfsleven bij de input (kwalificatiestructuur), het onderwijsleerproces (werkend leren is heel effectief) en bij de examinering (nagaan of gewenste doel gerealiseerd is) van het beroepsonderwijs.

De vraag of het einde van het beroep nadert, is voor het beroepsonderwijs eigenlijk niet zo interessant. Beroepen zijn immers slechts een mogelijkheid om ontwikkelingen in de beroepspraktijk te achterhalen en te ordenen. En daar gaat het om! De dynamiek in de beroepspraktijk moet sneller dan nu zijn weg kunnen vinden in het beroepsonderwijs. Optimaal beroepsonderwijs betekent dat er meer autonomie voor onderwijsinstellingen komt om marktgericht te kunnen handelen (en dat die ruimte ook wordt benut), dat instellingen een grotere responsiviteit hebben voor ontwikkelingen in de beroepspraktijk en dat het bedrijfsleven nauw betrokken is bij ontwikkelingen in het beroepsonderwijs.